

- Политиздат, 1974. – 268с.
9. **Ковин Н.М.** Пение и музыка в единой трудовой школе. – Пб, 1919. – 76с.
 10. **Ковин Н.М.** Хоровое пение в школе // Вопросы музыки в школе / Под ред. И.Глебова. – Л., 1926. – С.71-74.
 11. **Колико Н.И.** Хельмут Лахенманн: Эстетическая технология: Дис. ... канд. искусствоведения: 17.00.02. – М., 2002. – 177 с.
 12. **Костюк О.Г.** Про теорію музичного сприйняття як предмет дослідження. – К.: Рад. школа, 1982. – 184с.
 13. **Львова Ю.Н.** Республіка музики: Посіб. для вчит. – К.: Рад. школа, 1984. – 90с.
 14. **Медушевский В.В.** Музыкально-фабульная природа музыкальной формы: Автореф. дис. ... д-ра искусствоведения: 17.00.02 / Моск. консерватория им. П.И.Чайковского. – М., 1983. – 46с.
 15. **Медушевский В.В.** О содержании понятия “адекватное восприятие” // Восприятие музыки. – М.: Музыка, 1980. – С.141-155.
 16. **Педагогический поиск:** Сб. тр. / Сост. А.И.Ковалёв. – М.: Педагогика, 1988. – 272с.
 17. **Перепелица А.Д.** Педагогические основы формирования эстетических чувств учеников в процессе обучения музыке. – М.: АН СССР, НИИХВ, 1978. – 143с.
 18. **Раппопорт С.Х.** Художественное восприятие и развитие художественной культуры школьников. – М.: Просвещение, 1983. – 114с.
 19. **Ригина Г.С.** Музыка в подготовительном и первом классах: Пос. для учит. – М.: АПН СССР, 1983. – 158с.
 20. **Ригина Г.С.** Музыкальное восприятие школьников. – М.: Педагогика, 1975. – 160с.
 21. **Ройтернштейн М.И.** Дети и музыка: Развитие музыкального слуха, певческого голоса и музыкально-творческих способностей учеников в общеобразовательной школе / Под ред. Ю.Б.Алиева. – М.: АПН, 1982. – 45с.
 22. **Сохор А.Н.** Музыка как вид искусства. – М.: Музыка, 1970. – 150с.
 23. **Тарасов Г.С.** Психология музыкальной потребности: Дис. в форме научного доклада д-ра психол. наук: 19.00.01. – М., 1991. – 47с.
 24. **Теплов Б.М.** Психология музыкальных способностей. – М.-Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 326с.
 25. **Фохт-Бабушкин Ю.И.** Художественная культура и развитие личности. – М.: Наука, 1987. – 138с.
 26. **Яворский Б.Л.** Статьи, воспоминания, переписки / Ред.-сост. И.С.Рабинович; Под общ. ред. Д.Шостаковича. – 2-е изд. – М.: Сов. композитор, 1972. – 711с.

УДК 37.017.92

Садовенко С.М.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЧИННИК ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

В статтє рассматриваеться роль и значение украинского народного песенного творчества в процессе воспитания национальной самоидентификации молодого поколения в современном глобализированном мире. Украинское народное песенное творчество определяется как весомый фактор становления самоидентификации человека.

Ключевые слова: *национальная идентификация, самоидентификация, украинское народное песенное творчество, фольклор, этническое возрождение, этнопедагогическая функция, молодое поколение, личность, социальные группы, макро- и микропедагогические уровни.*

Кожен народ має право жити за власними законами, за якими зберігаються духовні цінності й традиції минулого. Створена на їх ґрунті нова культура творить духовне обличчя народу. Духовна спадщина як результат виховних зусиль, накопичених людьми протягом багатьох століть та як своєрідна народна філософія, містить у собі різноманітні форми соціального керування моральним розвитком особистості, серед яких найбільш значимими, на наш погляд, є народні звичаї, традиції, народна пісенна творчість. Саме з народних творчих джерел починається історія народу, відтворюється його духовна культура, характер, психологія. Виховання на національному ґрунті є вагомим сугестивним чинником у процесі становлення національної самоідентифікації молодого покоління.

Однак, незрозуміння сутності національних звичаїв, традицій, народної пісенної творчості, особливостей психології і способу життя народу певною мірою зневажливе відношення до минулого, відірваність від національних коренів призводить до відриву від народних джерел, розриває зв'язок між поколіннями. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема національної самоідентифікації молодого українства, що ґрунтується на збереженні культури народу, національних звичаїв, традицій, народної творчості. Актуальним є використання української народної пісенної творчості у виховному процесі та в процесі творення самоідентифікації людини в сучасному глобалізованому світі.

Отже, мета статті полягає у розкритті ролі, значення та ефективності виховного впливу української народної пісенної творчості у процесі виховання національної самоідентифікації у сучасного молодого покоління українства.

Періоди оновлення суспільства завжди глибоко впливають на перебудову світогляду і психологію людей, духовне життя у цілому. Ідеї, основи яких були закладені Г.Гегелем, К.Ушинським, В.Сухомлинським, Г.Сковородою, Л.Виготським, Д.Кабалевським, іншими видатними вченими про те, що першоджерелом розвитку людини є краса оточуючого світу і людська творчість, не втратили своєї актуальності й нині. Тому важливе місце посідає завдання гуманізації освіти, виконання якого неможливе без удосконалення всієї технології морально-естетичного розвитку особистості в навчально-виховному процесі. Отже, засвоєння новими поколіннями суспільно вироблених, історично сформованих форм регуляції особистих і суспільних інтересів, на наше глибоке переконання, є одним з найважливіших шляхів досягнення людського способу життєдіяльності.

Проблеми національної самоідентифікації на основі народних традицій неодноразово ставали предметом наукових дискурсів. Так, на думку Г.Ващенко, яку ми повністю поділяємо, необхідно виховати ціле покоління (а краще не одне), «щоб було з ким «край боронити» [1, 23]. Велика роль у цьому процесі належить вихователям дошкільних навчальних закладів, учителям музики загальноосвітніх шкіл, викладачам вищих навчальних закладів. Працюючи на теренах духовності, необхідно розробляти підстави щодо національної ідентифікації дітей та молоді, формування у них відчуття власної гідності та потреби вплинути на сучасний світ. Молодому поколінню українців необхідно допомогти стати самодостатніми та самобутніми особистостями в умовах загальної уніфікації та маскульти, не розчинитися в інших субетносах та субкультурах.

Ф.Погребенник дотримується такої ж думки, розробляючи і впроваджуючи ефективну систему використання національних традицій та звичаїв у моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Дослідник визначає особливості, умови й ефективні засоби морального виховання дошкільнят у системі дошкільного виховання на основі діяльнісного підходу, пропонує функціональні обов'язки батьків та вихователів [5, 82].

Цікавими у контексті розкриття поставленої в статті проблеми є ідеї О.Микитенко та О.Дея. Автори, зокрема, наголошують: «Збереження, розвиток і вірність властивим нашому народу традиціям, що зберігаються протягом століть, як постійний прояв поваги до наших дідів і батьків, одержання їхнього благословення, турбота про наших дітей – борг і обов'язок кожного з нас» [7, 7]. Запропоновані дослідниками матеріали, які на сьогодні вже стали класичними для виховання молоді на основі національної культури і традицій, можуть і надалі бути використаними при розробці навчальних програм для вищих навчальних

закладів, академічних коледжів, а також при створенні навчально-методичного комплексу посібників для студентів, батьків та вихователів. Теоретичні проблеми, розходження і єдність сутності й структури між національними звичаями і традиціями, їх роль у моральному вихованні дітей у родині вивчає О.Шреєр-Ткаченко [3]. Дослідники П.Охріменко і О.Охріменко подають детальний аналіз літератури з фольклористичного, філософського і психолого-педагогічного напрямку за темою поставленої в статті проблеми [4].

Світова наукова спільнота також не оминула увагою означену проблему. Зокрема, у науково-педагогічних ідеях учених Сходу відзначено, що навіть розумово розвинена та фізично сильна людина не може бути повноцінним членом суспільства і приносити йому користь, якщо вона не спирається на суспільні моральні норми, такі як гуманність, дружба, вірність, воля, твердий характер, скромність, любов до праці та творчий підхід до праці. У працях учених, педагогів СНД – Е.Волкової, Р.Жуковської, Т.Маркової, В.Нечаєвої, Т.Титаренко та багатьох інших неодноразово підкреслюється важливість виховання у нового покоління гуманних почуттів і відносин, побудованих у тому числі і на культурній спадщині свого народу.

Однак, не зважаючи на достатньо вагомих теоретичний та практичний внесок вищевказаних досліджень у розв'язання означеної проблеми, в музично-педагогічній галузі освіти бракує дослідження системного використання народної пісенної творчості, національних звичаїв, традицій у вихованні дітей та молоді у родині та в системі суспільного виховання, потребують подальшого вивчення питання комплексного використання етнічного мистецького фонду як домінанти процесу становлення національної самоідентифікації молоді на важливому етапі становлення життя.

В наш час тема ідентифікації постає з новою силою і можна констатувати підвищення зацікавленості наукової спільноти до ідентичності як феномена суспільної організації. За спостереженням М. Кастельса, «в історичний період, що характеризується поширеним деструктуванням організацій, делегітимацією інститутів, згасанням крупних суспільних рухів та ефемерністю культурних проявів, ідентичність стає головним, а іноді й єдиним джерелом смислів» [2, 27].

За твердженням І.Данилюка, нині етнічне відродження розглядається як одна з рис розвитку людства наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Етнічне відродження має стати основним чинником на протигагу часто руйнівним глобалізаційним процесам. Саме тому найбільш важливим фактором в умовах становлення ринкової економіки України має стати залучення ринкових механізмів до відродження і популяризації української культури, яка в свою чергу має стати провідною цінністю молодого покоління, необхідною умовою кар'єрного росту і досягнення популярності, а також підвищення духовного рівня. Нарешті, українська культура може стати чинником для об'єднання усього українського суспільства. В іншому випадку українська держава може залишитися генератором етнічних конфліктів на етнокультурному ґрунті.

Людина завжди прагнула до створення оптимальної системи передання досвіду – життєвого та естетичного – від старшого покоління до молодшого. Такою системою стала народна творчість, у якій втілювалася історія нації. У народній творчості узагальнюються знання людини про себе і оточуюче середовище – і все це не лише у формі констатації, а в художніх образах. Потреба щодо фіксації життєвих спостережень у пам'яті спонукала до створення певних стереотипів мовлення, досконалих художніх форм, фольклорних жанрів.

Дійсно, фольклор є мистецтвом пам'яті. Щоб полегшити запам'ятовування великої за обсягом інформації, побутовою практикою розроблялися стереотипні фольклорні форми, стабільні структури в межах та всередині кожного жанру. Значна увага зверталася на формування образної системи, символіки, що переходила із твору в твір, із покоління в покоління, підтримуючи усну традицію тієї чи іншої місцевості. Ці характерні стереотипи зумовили й обсяг фольклорних творів: розповідь чи пісня вкладаються у реальні межі повсякденного спілкування, товариських бесід, обрядових дійств тощо. Усність побутування

фольклору детермінувала його жанрову структуру, поезику. Саме завдяки усному побутуванню фольклор володіє значно багатшою палітрою зображувальних засобів порівняно з літературою та іншими мистецтвами, пов'язаними зі словом.

Важливою сферою духовної культури кожного народу є пісня і поезія. Саме вони зможуть пробудити у молодого покоління генетичну пам'ять, яка заговорить до них голосом предків. Тому, на наше глибоке переконання, одним з наймогутніших чинників у процесі виховання національної самоідентифікації молодого покоління українців, а отже і національної свідомості, духовного аристократизму, високої статевої і родинної моралі, є українська народна пісенна творчість. Спів є важливою гранню невербальних фонопсихолінгвістичних параметрів мистецтва. Відомо, що мова та пісня мають вплив на енергетику суспільства, зокрема взаємовпливають на енергетику землі і людей, які живуть на цій землі. Так, В.Московченко та А.Поправко стверджують, що кожен регіон, де проживав історичний етнос, має свою енергетику. Ця енергетика тисячоліттями формувала менталітет і мову корінного народу, яку продовжує випромінювати земля. Тому, можна стверджувати, що доки народ зберігає свою мову, пісню, традиції, зберігається й енергетична підтримка землі, на якій він живе.

Зрозуміло, що низька музична культура звужує кордони емоційного світу і не дозволяє проявити потенційні можливості духовного розвитку особистості. Це стосується саме тієї частини молоді, яка зневажає класичну музику і народну пісню, віддаючи перевагу інколи сумнівним зразкам сучасної розважальної музики, яка певною мірою може бути неглибокою за змістом і бідною за формою.

Вплив музики на людину не завжди піддається науковому осмисленню. Інколи музика торкається таких пластів психіки, які прийнято відносити до несвідомих рівнів внутрішнього світу людини. Зокрема, Б.Асаф'єв, Г.Верьовка, О.Кошиць, М.Лисенко, К.Станіславський, Г.Побережна висловлювалися про явище мистецької психічної енергії і її вплив на слухачів, про явище випромінювання від виконавця, про енергетичний візерунок золотистої енергії, яку іноді бачать слухачі, про обмін енергіями (виконавець-слухач).

Народна пісенна творчість, фольклор і нині живуть і розвиваються, виявляючи здатність відгукуватися на події, що зачіпають інтереси суспільства, збуджують увагу людей. Ні література, ні інші види мистецтва не здатні замінити усної творчості народу, яка завжди йшла і йтиме в авангарді художнього відображення життя. Жодне з професійних мистецтв, жоден найдосконаліший технічний засіб не замінить людині радості спілкування з народною творчістю, у якій найповніше розкриваються генетичні можливості людини, у якій розвиваються художні елементи нової народнопісенної, фольклорної традиції.

Можна констатувати: народна творчість буде існувати, доки існуватиме усне спілкування, доки існуватиме людство, доки ми, педагоги, будемо передавати своїм учням ці народні перлини, наш генетичний код нації, який природно виступає чинником у формуванні національної самоідентифікації молодого покоління українства. Особливо це стосується вчителів музики, які, комплексно використовуючи етнічний мистецький фонд, зокрема пісенну народну творчість, як домінуючу музичного виховання й навчання дітей та молоді, зможуть активно впливати на процес становлення національної ідентичності та як її складової – національної самоідентифікації молодого покоління. Залучення молодого покоління до спадщини музичного мистецтва призведе, на нашу думку, до формування якісно нового світогляду та самоусвідомлення особистості. Почуття, смаки, потреби набудуть нового змісту, відповідної естетичної форми. За таких умов ефективною має стати інноваційна модель освіти, яка філософськи виважена, історично обґрунтована і достатньо просто реалізуватиметься на практиці.

К.Юнг підкреслював, що кожна особистість має тенденцію до саморозвитку. Під саморозвитком автор мав на увазі такий процес розвитку людини, який включає встановлення зв'язків між Его – центром його свідомості та Самістю – центром душі загалом. К.Юнг також зазначав, що лише тоді можуть бути задоволені потреби людини, коли відбувається поєднання свідомого і несвідомого, особистість стає сама собою, знаходить

власну індивідуальність – той ідеальний центр, який однаково віддалений від свідомого і несвідомого, до якого вона має прагнути і до якого її спрямовує природа [8, 200].

За С.Рубінштейном, особистість виявляється і формується у взаємодії з навколишнім середовищем, тому, на думку дослідника, велике значення для розуміння особистості має діяльність [6, 95].

Можна також стверджувати, що особистість є соціальною, оскільки усі її ролі і самосвідомість є продуктом суспільного розвитку. Ще Е.Еріксон проголосив, що розвиток особистості визначається соціальним світом, а не хімічними чи біологізаторськими факторами, а між особистістю і суспільством немає антагонізму. Саме Е.Еріксон висунув положення про “ідентичність особистості” як центральну властивість людини, що сигналізує їй про нерозривний зв’язок з навколишнім соціальним світом. Ідентичність особистості виявляється у центрованості людини на себе, в ототожненні її з соціальною групою та оточенням, у визначенні цінностей людини та її соціальної ролі [8, 214].

Отже, особистість невіддільна від системи соціальних зв’язків, у які вона включилася. Якими є особистості, що складають суспільство, таким і є саме суспільство. Також можна сказати й те, що яким є суспільство, такими є й особистості, які в ньому живуть.

Підкреслимо, що особливо актуальним для українського народу на початку ХХІ століття є збереження національних традицій, української мови, сакрального мистецтва, що становить код нації. Це завдання і зараз лежить на системі освіти.

Оновлення системи освіти на національній основі, спрямованої на формування у підростаючого покоління українства національної самоідентифікації вимагає формулювання провідних її рівнів. На нашу думку, успішне виховання національної самоідентифікації буде ефективним у разі комплексного рішення поставленої педагогічної задачі на *макропедагогічному* (суспільство в цілому) та *мікропедагогічному* (окрема родина та кожен свідомий українець) рівнях.

На макропедагогічному рівні у цей процес необхідно, по-перше, залучати громадськість, зокрема політичні сили та інтелектуальну еліту, призначення якої – консолідація навколо українського ядра усіх українських громадян. По-друге, на макрорівні важливо згуртувати в політико-державному, економічному, та етнокультурному аспектах різні *соціальні групи* навколо національної ідеї у формі європейського вибору. По-третє, успішно впроваджувати радикальні реформи в усі суспільні сфери: політичну, правову, економічну, освітянську, культурну.

Процес виховання національної самоідентифікації молодого покоління має також *мікропедагогічний* рівень – на рівні базової ланки суспільства – *родини*. З моменту народження, в цей сенситивний період “входження” в суспільство, малята підпадають під самі різноманітні впливи. Батьки стають першими педагогами для дітей, для яких найбільш природним є музично-естетичне виховання на етнонаціональній основі. Це пов’язане з тим, що, по-перше, особлива мова українського дитячого музично-ігрового фольклору багата на світ почуттів, переживань, настроїв, думок людини допомагає дітям емоційно проявлятися, вивчати рідну мову, культуру та звичаї свого народу, активно спілкуватися батькам і дітям. Виконувати батьками для своїх дітей дитячі та народні пісні, відбиваючи моральні ідеали, народну мудрість, що передається із покоління в покоління і вважається духовною пам’яттю культури народу, відіграють основоположну для майбутніх поколінь виховну та розвиваючу етнопедагогічну функцію.

По-друге, з сімейного виховання починається знайомство дитини з історією родини, вивчення свого коріння, культури. У домашньому вихованні неоціненну допомогу надає той досвід, який накопичено віками і у кожного народу зберігся, як самий великий скарб, що зветься духовністю. Саме в сім’ї, на етапі первинної соціалізації, розвивається культурна ідентичність особистості. Чим глибше закладається художньо-естетичний фундамент у дошкільному дитинстві, тим потужнішою буде соціокультурна віддача підростаючої особистості у майбутньому суспільному житті.

Вважаємо, що моральне виховання в сім'ях буде більш ефективним, якщо батьки будуть знати вимоги, пропонувані нашим суспільством до родини, до виховання дітей та молоді. Це передбачає безпосередню участь батьків у цьому процесі і розуміння необхідності долучатися до сучасних досягнень педагогіки, психології, з використанням багатой наукової спадщини з питань сімейного виховання, що зумовить постійне підвищення рівня освіти молодих батьків, зокрема педагогічної, а також формування на народнопісенній творчості національної ідентичності вже двох поколінь – батьків та їх дітей.

Таким чином, у процесі виховання національної самоідентифікації молодого покоління важливим є, по-перше, впровадження в педагогічну практику широкого висвітлення в засобах масової інформації сутності національних українських звичаїв і традицій, методики застосування їх у сімейному моральному вихованні, з урахуванням вікових особливостей особистості, що розвивається.

По-друге, організація при батьківських комітетах, дошкільних установах, школах, консультаційних пунктах за участю соціальних педагогів, психологів, лікарів, юристів, за допомогою яких відбудеться активізація процесу виховання підростаючого покоління на основі народних традицій з урахуванням вимог демократичного суспільства.

По-третє, підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів (в академічних коледжах, вузах, інститутах підвищення кваліфікації), акцентування уваги студентів вищих навчальних закладів, майбутніх вчителів музики, на тому, що колосальний вплив на виховні процеси має українська народна пісенна творчість, яка і виступає чинником формування національної самоідентифікації майбутнього покоління українства.

Отже, національна або етнічна належність є засобом затвердження соціально-культурної ідентичності різних груп людей. Національна культура в усі часи означала передусім світогляд і систему цінностей, унікальний образ будь-якої країни та її народу в багатоманітній мозаїці вселюдської цивілізації – той духовний і моральний фундамент, на якому виростає підростаюча особистість зі своїми індивідуальністю та національною ідентичністю. Кожен народ є творцем і володарем створених ним духовних цінностей, які становлять його національні святині, що з плином часу набувають все більшої ваги. Водночас, будь-який народ, який не має тільки йому притаманних самобутніх рис, має реальну загрозу розчинитися в суспільстві.

Література

1. **Ващенко Г.** Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтава, 1994.
2. **Кастельс М.** Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – С. 27.
3. **Народнопісенна творчість, розвиток її основних жанрів** // Шреер-Ткаченко О. Історія української музики. – К.: Муз. Україна, 1980. – С. 20-62.
4. **Охріменко П., Охріменко О.** Морально-етичні ідеали українських народних дум і пісень про козаків // Нар. творчість та етнографія. – 1992. – № 3. – С. 3-8.
5. **Погребенник Ф.** Наша душа, наша пісня: Нариси-дослідження. – К.: Муз. Україна, 1991. – 207 с.
6. **Психологія:** Підручник /Ю.Д.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред. Ю.Д.Трофімова. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 506 с.
7. **Розлилися круті бережки:** Укр. нар. пісні та думи / Упоряд. О.І.Микитенко; Передм. О.І.Дея; Худож. В.І.Лопата. – К.: Веселка, 1985. – 278 с.
8. **Хьелл Л., Зиглер Д.** Теории личности. – 3-е междунар. изд. – СПб.: Питер, 2003. – 608 с.